

UZBEKISTAN

LANGUAGE & CULTURE

ISSN 2181-922X

**O'ZBEKISTON:
TIL VA MADANIYAT**

Lingvistika

2025 Vol. 3 (1)

www.linguistics.tsuull.uz

Alisher Navoiy nomidagi Toshkent davlat o'zbek tili va adabiyoti universiteti

Bosh muharrir: Hamidulla Dadaboyev
Bosh muharrir o'rinbosari: Zulxumor Xolmanova
Mas'ul kotib: Dilafruz Muhammadiyeva

Tahrir hay'ati

Baxtiyor Abdushukurov, Samixon Ashirboyev, Sulton Normamatov, Munavvara Qurbonova, Muhayyo Hakimova, Nodira Alavutdinova, Muqaddas Abdurahmonova, Marhabo Umurzoqova, Sabohat Bozorova, Manzura Shamsiyeva, Gavhar Komilova, Iqbol O'razova, Muhabbat Madaminova, Saodat Israilova, Mushtariy Xolmurodova, Sherqo'zi Qulbulov, Mahliyoxon Tuxtasinova, Ma'suma Mo'minova, Durdona Mahkamova.

Jurnal haqida ma'lumot

“O'zbekiston: til va madaniyat” jurnali – lingvistika, tarix, adabiyot, tarjimashunoslik, san'at, etnografiya, falsafa, antropologiya va ijtimoiy tadqiqotlarni o'rganish kabi sohalarni qamrab olgan akademik jurnal.

Jurnalning maqsadi – ko'rsatilgan sohalarga oid dolzarb mavzulardagi bahs-munozaraga undaydigan, yangi, innovatsion g'oyalarga boy, o'z konsepsiyasiga ega bo'lgan tadqiqotlarni nashr etishdir.

Ingliz, rus va o'zbek tillaridagi, shuningdek, boshqa turkiy tillarda yozilgan maqolalar qabul qilinadi. Iqtisodiy tahlillar hamda siyosatga oid maqolalar e'lon qilinmaydi.

Jurnalda kitoblarga yozilgan taqrizlar, adabiyotlar sharhi, konferensiyalar hisobotlari va tadqiqot loyihalari natijalari ham e'lon qilinadi. Mualliflar fikri tahririyat nuqtayi nazaridan farq qilishi mumkin.

“**Lingvistika**” Oliy attestatsiya komissiyasi ilmiy nashrlar ro'yxatidagi “O'zbekiston: til va madaniyat” jurnalining tilshunoslik yo'nalishidagi seriyasi bo'lib, yilda to'rt marta e'lon qilinadi. “Lingvistika” seriyasida professor-o'qituvchilar, doktorantlar, stajyor-tadqiqotchilar, mustaqil izlanuvchilar, magistrantlarning lingvistika yo'nalishidagi ilmiy maqolalari nashr etiladi.

“Lingvistika” seriyasi 2021-yil mart oyidan chiqa boshlagan.

Alisher Navoiy nomidagi Toshkent davlat o'zbek tili va adabiyoti universiteti.

O'zbekiston, Toshkent, Yakkasaroy tumani, Yusuf Xos Hojib ko'chasi, 103.

Email: uzlangcult@gmail.com
Website: www.linguistics.tsuull.uz

Alisher Navoi Tashkent State University of the Uzbek Language and Literature

Editor-in-Chief: Hamidulla Dadaboev
Deputy Editor in Chief: Zulkhumor Kholmanova
Executive secretary: Dilafruz Muhammadiyeva

Editorial Committee

Bakhtiyor Abdushukurov, Samikhon Ashirbaev, Sultan Normamatov, Munavvara Kurbanova, Muhayyo Hakimova, Nodira Alavutdinova, Muqaddas Abdurahmanova, Marhabo Umurzakova, Sabohat Bozorova, Manzura Shamsieva, Gavhar Komilova, Iqbol Urazova, Muhabbat Madaminova, Saodat Israilova, Mushtariy Kholmuradova, Sherquzi Kulbulov, Makhliyokhon Tuhtasinova, Ma'suma Muminova, Durдона Mahkamova.

Journal information

“Uzbekistan: Language and Culture” is an academic journal that publishes works in the field of linguistics, history, literature, translation studies, arts, ethnography, philosophy, anthropology and social studies.

The purpose of the journal is to publish the results of the latest research that are rich in new, innovative ideas and has its own concept, which stimulates debate on topical issues in these areas.

The language of articles can be English, Russian and Uzbek. Other Turkic languages are also welcome. We do not publish economic analyses or political articles.

In addition to research articles, the journal announces book and literary work reviews, conference reports and research project results. The authors' ideas may differ from those of the editors'.

“**Linguistics**” is a linguistic series of the journal “Uzbekistan: Language and Culture” which in the list of scientific publications of the High Attestation Commission, published four times a year. The “Linguistics” series publishes linguistic articles by professors, doctoral students, trainee researchers, independent researchers, and masters.

The “Linguistics” series was launched in March 2021.

Alisher Navoi Tashkent State University of the Uzbek Language and Literature.

103, Yusuf Khos Hojib, Yakkasaray, Tashkent, Uzbekistan.

Email: uzlangcult@gmail.com
Website: www.linguistics.tsuull.uz

MUNDARIJA

Lingvistika

Hamidulla Dadaboyev

“Nahj ul-farodis” asari va uning XIV yuzyil turkiy adabiy til soʻz boyligi taraqqiyotida tutgan oʻrni.....8

Dilafuz Muhammadiyeva

“Boburnoma” lugʻatlarining leksikografik talqini.....18

Sherzod Atamuradov

Sifatsiz tarjima ishlarini yuzaga keltiruvchi omillar.....31

Nodira Alavutdinova, Gulhayo Tolibova

Ona tili darslarida badiiy matn tashkil etishning lingvistik asoslari....44

Nargiza Imomiddinova

Xitoy tili harbiy terminologiyasi tizimida soʻz-terminlarning derivatsion xususiyatlari.....49

Sabohat Qahhorova

“Qadam+ fe'l” komponentli birliklarning maʼno tizimi va tezaurusi....66

Qudratillo Bakirov

Qadimgi turkiy tildagi vaqt maʼnoli leksemalarning leksik-semantik tadqiqi va “Devonu lugatit turk” da ifodalanishi.....76

Charos Jumaniyozova

Belgi-xususiyat semantikasini tasniflashga antroposentrik yondashuv87

Мехрибон Шамсиддинова

Преимущества и недостатки использования инновационных технологий в обучении китайскому языку97

Dildora Suyunova

Harbiy nomlar terminologiyasida maʼnodoshlik va shakldoshlik hodisalari.....109

Shodiya Qurbonova

Nutqiy akt nazariyasi yoxud kommunikativ maqsadning ifodalanishi.....116

Umriniso Pulatova

Yoshlar slengining ijtimoiy-tabaqaviy xoslanishi.....125

Maftuna Mamarasulova	
Nominatsiya jarayonining nazariy asoslari	133
Madina Akramdjanova	
Olamning lisoniy manzarasida fitonimlarning aks etishi	142
Nargiza O'ralova	
Parsellyatsiyaning o'rganilishi: ilmiy nazariyalar va tadqiqotlar.....	149
Lola Usmonova	
Lisoniy shaxs tushunchasi va unga yondosh hodisalar tadqiqi.....	157
Muxlisa Arislanova	
She'riy matnlardagi metaforalarning lingvokognitiv asoslari: nazariy va amaliy tahlil (Erkin Vohidov she'rlari misolida).....	166
Durdona Bultakova	
O'zbek nutqiy etiketida fatik birliklarning qo'llanilishi.....	177
Ozodaxon O'ktamova	
Ingliz tilidagi raqamli muloqotda xushmuomalalik strategiyalari va ularning lingvistik xususiyatlari.....	183
Niluzar Axmedova	
O'zbek va ingliz tillarida shaxs ruhiy holatini ifodalovchi leksik birliklarning lisoniy qiymatini aniqlashda kontekst va madaniyatning roli.....	193

Content

Linguistics

Hamidulla Dadaboev

“Nahj al-Farâḍis” and Its Role in the Development of the XIV-Century
Turkic Literary Language Vocabulary.....8

Dilafroz Muhammadiyeva

The lexicographic interpretation of the “Boburnama” dictionaries.....18

Sherzod Atamuradov

Factors that cause poor quality translation work.....31

Nodira Alavutdinova, Gulhayo Tolibova

Linguistic Foundations of Organizing Literary Texts in Mother Tongue
Lessons44

Nargiza Imomiddinova

Derivational features of word-terms in the system of military
terminology of the Chinese language49

Sabohat Qahhorova

“Qadam + fe’l” component unit’s semantic system and thesaurus.....66

Qudratillo Bakirov

Lexical-semantic study of time-meaning lexemes in the Old Turkic
language and expression in «Devanu Lugatit Turk».....76

Charos Jumaniyozova

An Anthropocentric Approach to the classification of Feature-attribute
semantics87

Mekhrison Shamsiddinova

Advantages and disadvantages of using innovative technologies in
teaching the Chinese languages97

Dildora Suyunova

Phenomena of similarity in meaning and form in the terminology of
military names109

Shodiya Qurbonova

Speech act theory or expression of communicative purpose.....116

Umriniso Pulatova

The socio-stratification of youth slang.....125

Maftuna Mamarasulova

Theoretical foundations of the nomination process.....133

Madina Akramdjanova

The reflection of phytonyms in the linguistic picture of the world ...142

Nargiza O'ralova

The Study of Parcellation: Scientific Theories and Research.....149

Lola Usmonova

Study of the concept of linguistic personality and related phenomena.....157

Muxlisa Arislanova

Linguocognitive foundations of metaphors in poetic texts: theoretical and practical analysis (on the example of the poems of Erkin Vakhidov).....166

Durdona Bultakova

The use of phatic units in the speech etiquette of uzbek language.....177

Ozodaxon O'ktamova

Politeness Strategies and Their Linguistic Features in English Digital Communication183

Niluzar Akhmedova

The Role of Context and Culture in Defining the Linguistic Value of Lexical Units Expressing Human Psychological States in Uzbek and English193

Sifatsiz tarjima ishlarini yuzaga keltiruvchi omillar

Sherzod ATAMURADOV¹

Annotatsiya. Ushbu maqolada tarjima sifatining pasayishiga olib keluvchi lingvistik, stilistik va madaniy omillar tahlil qilinadi. Xususan, turk tilidan o'zbek tiliga tarjimalarda uchraydigan xatolar, ularning sabablari, madaniyatlararo tafovutlar, stilistik nosozliklar, va mashina tarjimasi tizimlarining imkoniyatlari hamda cheklovlari muhokama qilinadi. Muallif real matnlar asosida tarjima xatolariga misollar keltirgan holda, sifatli tarjimaning zarur shartlari va kompetensiyalarini yoritadi.

Kalit so'zlar: *sifatli tarjima, mashina tarjimasi, stilistik xatolar, madaniy tafovutlar, lingvistik to'siqlar, kontekst, tarjimon kompetensiyasi.*

Tarjima insoniyat taraqqiyotining barcha davrlari uchun alohida o'ringa ega bo'lgan hodisadir. Tarjima – millatlar va xalqlarni bir-biriga bog'laydigan rishta. Millatlararo, xalqlararo, madaniyatlararo, davlatlararo aloqa va muloqotni tarjimasiz tasavvur qilib bo'lmaydi. “Tarjima xalqlar o'rtasidagi do'stlik, qardoshlik va hamkorlik manfaatlariga, ular o'rtasidagi iqtisodiy-siyosiy, ilmiy, madaniy va adabiy aloqalarning kengayishiga xizmat qiluvchi qudratli quroldir” [Mycaев, 2005: 9].

Inson faoliyatining murakkab shakli bo'lmish tarjima bir tilda yaratilgan nutqiy ifodani (matnni), uning shakl va mazmun birligini saqlagan holda, o'zga til vositalari asosida qayta yaratishdan iborat ijodiy jarayondir [Mycaев, 2005: 8]. Shunga ko'ra, tarjimon ikki tilni egallagan oddiy shaxs bo'lmasdan, balki maxsus tayyorgarlik o'tagan kasb egasidir va uning bajaradigan harakatlari murakkab ko'rinishdagi nutqiy faoliyat natijasidir [Сафаров, 2019:14]. Muayyan tilga mansub ifodani xuddi shunday ruh va mazmunda, uning sifati va ta'sir kuchiga putur yetkazmagan holda boshqa bir tilda ifodalashi uchun ham matnni qabul qiluvchi, ham uni qayta ishlovchi shaxs sifatida tarjimondan lisoniy bilimlar bilan bir qatorda,

¹ Atamuradov Sherzod Rahmatullayevich – filologiya fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), turk tili o'qituvchisi.

E-pochta: abukomron@mail.ru

ORCID ID: 0000 0003 2825 323X

Iqtibos uchun: Atamurodov Sh.R.. Sifatsiz tarjima ishlarini yuzaga keltiruvchi omillar. O'zbekiston: til va madaniyat. Lingvistika. 2025-3: 31-43.

badiiy-estetik, tarixiy-madaniy, ruhiy-axloqiy, intellektual bilim, ko'nikma ham talab etiladi. Zero, "nutqiy tuzilmani mazmuniy idrok etish jarayoni – o'quvchining begona matnni talqin etish, undagi asosiy mazmuni anglash, yashirin g'oyalarni topish, binobarin, adresant matni asosida o'z muqobil matnini yaratish demakdir" [Худойберганаова, 2013:70].

Tarjimon o'z lisoniy va mental qobiliyatidan kelib chiqib, asliyat matnini mazmuniy idrok etar ekan, bir qator to'siqlarga duch keladi. Odatda, lug'atlar, turli zaruriy manbalar yordamida bu to'siqlar bartaraf etiladi. Shunday bo'lsa-da, tarjima faoliyati har doim ham samarali amalga oshavermaydi. Bunday holatda tarjima matnini tanqidiy baholash zarurati tug'iladi. "Tarjima tanqidi tarjima jarayonini kuzatib, chop etilayotgan asarlarni baholab, tarjimalar sifatining yaxshilanishiga ko'maklashadi" [Ochilov, 2012:17]. Tadqiqotimizning ushbu paragrafida turkcha asarlarning o'zbek tiliga o'girilishi jarayonida tarjimon/adresant bilan bog'liq holda yuzaga keladigan to'siqlarni aniqlash, tarjimadagi muvaffaqiyatsiz o'rinlarni belgilash, tarjima sifatini yaxshilash yuzasidan qarashlarimizni ilgari surishdan iborat.

Demak, yozma nutqda pragmatik to'siq yozuvchi/adresantning badiiy niyati (propozitsiya) o'quvchi/adresantning bilish/bilim doirasidan tashqaridagi uslub yoki vositalar orqali ifodalanganda yoxud adresant nutq subyekti qo'llagan til birliklarining semantik mundarijasidan to'liq xabardor bo'lmaganda yuzaga keladi. Biror tilga oid poetik matnning boshqa bir tilga o'girilishi jarayonida ham ayni hodisani kuzatish mumkin. Xususan, qarindosh tillardan amalga oshirilgan tarjimalarda pragmatik to'siqning o'ziga xos ko'rinishlari mavjud.

Tarjima jarayoni ikki tildagi tilshunoslik, madaniyat va kommunikatsiyani birlashtirishni anglatadi. Tarjimada yuqori sifatga erishish, nafaqat grammatika, sintaksis va leksika bilimiga, balki madaniyatlararo farqlarni chuqur tushunishga ham bog'liqdir. Sifatli tarjima nafaqat matnning aniq, to'g'ri va samarali tarzda o'tkazilishi, balki uning kontekstual va madaniy jihatlarini hisobga olgan holda etkazilishini ham taqozo etadi. Biroq, tarjimaning sifatsiz bo'lishi ko'pincha tilda mavjud bo'lgan farqlar, madaniyatlararo va texnik omillar, shuningdek tarjima jarayonining notog'ri tashkil etilishi sababli yuzaga keladi. Ushbu maqolada, turk va o'zbek tillari misolida, sifatsiz tarjima ishlari yuzaga kelishi mumkin bo'lgan asosiy omillarni nazariy qarashlar, ilmiy tendensiyalar va amaliy tajribalar bilan tahlil qilamiz.

Tarjima nafaqat bir tildan ikkinchi tilga soʻzlarni tarjima qilish, balki maʼno, ifoda va madaniyatni moslashtirishni ham oʻz ichiga oladi. Sifatli tarjima tilshunoslik, kontekst va madaniyatning oʻziga xos jihatlariga asoslanadi. Tarjimon bir tilda mavjud boʻlgan uslublar va yondashuvlarni ikkinchi tilda ham toʻgʻri aks ettira olish qobiliyatiga ega boʻlishi kerak.

Oʻzbek va turk tillari bir oilaga mansub qarindosh tillar hisoblanadi. Ular grammatik jihatdan umumiy asos va mushtaraklikka ega. Tillarning oʻzaro yaqinligi ularni xorijiy til sifatida oʻrganish, oʻzlashtirishni osonlashtiradi. Hatto, maxsus til bilimiga ega boʻlmay turib ham, bu ikki til sohiblarining oʻzaro muloqotida kommunikativ munosabat muayyan darajada amalga oshadi. Yaʼni oʻzbek va turk tili vakillari kundalik masalalarda bir-birini anglab, aloqa-aralashuvga kirisha oladilar. Shunga qaramay, bugungi kunda oʻzbek va turk tillarini alohida, mustaqil tillar sifatida baholash, ularga shu asosda yondashish zarur. Boisi, koʻp yillar mobaynida bir-biridan uzoq hududlarda, farqli tillar bilan yonma-yon rivojlangan hozirgi oʻzbek va turk tillari oʻrtasida sezilarli tafovutlar mavjud. Tafovutlarning kelib chiqishi, bir tomondan, tilning ichki rivojlanishi bilan bogʻliq boʻlsa, ikkinchi tomondan, tashqi taʼsirga aloqadordir. Muayyan lisoniy hodisaning (masalan, singarmonizm) tillarda saqlanib qolgani yoki saqlanib qolmagani, leksik birliklar maʼno mundarijasining oʻzgarishga uchragani, ayrim maʼnolarning faollashib, ayrimlarining passivlashgani, bir-biridan farqli tillardan (masalan, oʻzbek tili rus tilidan, turk tili Gʻarbiy Yevropa tillaridan) oʻzlashmalar qabul qilgani va oʻzlashmalarning qabul qilib olinayotgan tillardagi maʼno koʻlami bir xilda emasligi, milliy-madaniy oʻziga xosliklar, tezaurus farqi kabi bir qator omillar mazkur tafovut manbayi hisoblanadi. Masalan, turk nutqiy faoliyatiga oid quyidagi matnni olaylik:

“– Kızım, yaşlılara hürmet ve muavenet bir vazife-i diniye ve insaniyedir. Gel, şu hatunun rızıkına mani olma. Allah'ı da, Peygamber'i de hoşnut etmiş olursun. Cenab-ı Hak rezzak-ı âlemdir. Elbet, sana da gaip hazinesinden başka bir kapı açar, dedi.

Çarşafımın içinde bir yandan titriyor, bir yandan buram buram ter döküyordum. Durmadan elindeki maşayı şakırdatan bir kahveci çırağı öteden:

– Öyledir öyle, diye bağırdı. Sen evvel Allah nerede olsa ekmeğini çıkarırsın!

– Kalabalığın bir kısmı kahkahalarla gülmeye başlamıştı. Bu esnada kırmızı kuşaklı kâtip de sahnede göründü. Kahveciyi yakasından yakalayıp hemen merdivenlerden atarak:

– *Ahlâksız herif, şimdi senin ağzını yırtarım, diye bağırdı* [Güntekin, 203].

Matn tarkibida qo'llanilgan aksariyat so'zlar o'zbek tili vakiliga tanish, shu sababli u matnni mutolaa qilar ekan uning mazmuni yuzasidan muayyan tushunchaga ega bo'ladi:

– *Qizim, keksa odamlarga hurmat, iltifot bir vazifayi diniya va insoniyadir, -dedi. – Qo'y, shu bechora xotinning rizqiga chang solma. Xudoni ham, payg'ambarni ham xushnud qil. Janobi Haq razzoqi olamdir. Albatta, senga ham g'ayb xazinasidan boshqa bir eshik ochib berur.*

Chodra ichida bir yoqdan titrar, ikkinchi yoqdan sira tinmay ter to'kardim. Qo'lidagi qisqichni betinim shiqirlatayotgan bir qahvachi:

– *Shunday bo'lsin, ha, shunday bo'lsin, – deb baqirardi. – Alloh qayerdagi bo'lsa, sen ham noningni o'sha yerdan topib olasan.*

– *Olomon ichida qahqaha ko'tarildi. Shu asnoda qizil ko'ylakli kotib ham birdan sahnada paydo bo'ldi. Qahvachini yoqasidan bo'g'ib, zinadan pastga uloqtirdi.*

– *Beadab! Hozir og'zingni dabdala qilaman! – deb baqirdi* [Гунтекин, 2017: 186].

Biroq hosil qilingan tushuncha asliyat mazmuniga to'liq muvofiq kelishi, tafsilotlar benuqson idrok etilishi uchun turk tilini yetarli darajada bilish talab etiladi. Tarjima matnida keksa kishining so'zlarini ma'qullab, Faridaga luqma tashlagan obraz – qahvachi. Asliyatda esa u qahvachining shogirdi (*kahveci چراغی*) hisoblanadi. Asliyat matnida qizil belbog'li (*kırmızı kuşaklı*) deya ta'riflangan kotib tarjimada "qizil ko'ylakli"ga aylangan. Shuningdek, asliyatda qahvachi shogirdining "Öyledir öyle" so'zlari Allohning rizq sohibi ekani va Faridani ham boshqa bandalari singari rizqlantirishini tasdiqlash uchun aytilgan bo'lsa, tarjimada "Shunday bo'lsin, ha, shunday bo'lsin" so'zi orqali bechora xotinning rizqiga chang solmaslik uqtirilgan. Shuningdek, "Alloh qayerdagi bo'lsa, sen ham noningni o'sha yerdan topib olasan" degan gap olomonning qahqahasiga, kotibning qahvachi shogirdini yoqasidan bo'g'ib, uloqtirib yuborishiga asos bo'ladigan mazmunga ega emas. Asliyatda esa "Sen evvel Allah neredede olsa ekmeğini çıkarırsın!" (Avval xudo, sen ko'chada qolib ketmaysan) so'zlari orqali "Sen bu chiroyingni sotib bemalol kuningni ko'rasan" degan mazmunga sha'ma va insonning sha'niga tegadigan qochirim bo'lgani sababli olomonning kulgisiga, kotibning g'azabiga sabab bo'lgan.

Keyingi besh-olti yilda yuqoridagi singari holatlar turk adabiyotidan o'girilayotgan tarjimalarda ko'plab uchramoqda.

Fikrimizcha, bunda tarjimonlar asliyat tilidan ko'ra ko'proq o'z ona tillarida oqsamoqdalar. Natijada, uslubiy jihatdan g'aliz jumlar orqali o'girilgan tarjimalar kitobxonlar qo'lga yetib bormoqda. Fikrimizning isboti sifatida quyidagi misollarni ham keltiramiz:

"Zotingiz... – deya tuzatdi. – Zotingizga ishonдик. Qochmasligingizga ishonдик..." [Камол, 2021:15] – Turk tilidagi "zatınız" so'zi "siz", "o'zingiz", "zoti oliyingiz" degan ma'noni anglatadi. Uni o'zbek tiliga o'z holicha o'girish uslubiy g'alizlik bilan birga, gap mazmunida noaniqlikka sabab bo'ladi.

"Sharobfurush hayajonlanib ketdi. U ham bir kuni peshingi ovqatdan so'ng peshtaxtaga suyangancha oyoq usti mudraganida shunga o'xshash tush ko'rgan edi" [Камол, 2021:21]. – Turk tilidan xabardor kishi yuqoridagi jumlaning o'qiganda uning bu tildan tarjima qilinganini shu zahoti anglab yetadi: "ayaküstü" turkcha lisoniy birlik bo'lib, "tik turgan holda" degan ma'noni anglatadi. Mazkur so'zning tarjimada aynan qoldirilishi gapning to'liq idrok etilishiga to'sqinlik qiladi.

"O'sha kuni ham xuddi shunday qildi, onasining bo'ynidan quchib, burushgan yonoqlaridan o'pdi, keyin onajonisi seva-seva tayyorlagan achchiq-chuchuk, oq pishloq, tushlikdan qolgan qorniyoriqni jig'ildonga urdi, "yarimta"ni gumdon qildi" [Камол, 2021:34] – Bu o'rinda ajratib ko'rsatilgan so'z o'rnida "mehrini berib", "mehr bilan" singari o'zbek tiliga oid lisoniy qoliplar turganda, nima sababdan "seva-seva" so'zi qo'llanilganini tushunib bo'lmaydi.

"Xuddi shu onda u yosh leytenantni ko'rib qoldi, uning yoniga chopdi: - Mening leytenantim!" [Камол, 2021:38] – Turk tilida harbiy unvon yoki biror rasmiy lavozim nomini aytib murojaat qilinganda otni egalik qo'shimchasi bilan birga qo'llash me'yor hisoblanadi: *Teğmenim! Binbaşım! Komutanım! Müdürüm! Başkanım!* va hok. O'zbek tilida esa harbiy unvonlar "o'rtoq" so'zi bilan, rasmiy lavozimlar esa "hurmatli", "muhtaram" singari so'zlar bilan birga qo'llaniladi: *O'rtoq leytenant! O'rtoq mayor! O'rtoq qo'mondon! Hurmatli direktor! Muhtaram prezident!*

"Cho'ntagida puli bo'lsaydi, tishladi deguncha qisirlaydigan ikki dona teshikkulcha, yana rangi burunning qoniday choy olsa qanday yaxshi bo'lardi" [Камол, 2021:56] – Turk tilida "tavşan kanı çay" ("quyonning qoni rangidagi choy") iborasi yaxshi damlangan qora choyni anglatadi. O'zbekcha tarjimada choyga nisbatan "burunning qoniday" sifatlashining ishlatilishi uslubiy g'alizlikka sabab bo'lgan.

"Pochchasiidan:

- Anavi kishi kim? – deb so'radi.

Pochcha qaynsinglisini ko'z ostiga olib yurgan ekanmi, rashki kelib:

- *Bir beyafandi, – deya gapni boshqa yoqqa burmoqchi bo'ldi.*

Lekin qiz ham anoyi emas ekan:

- *Qanaqa beyafandi? – deb so'radi.*

- *Senga nima, hoy qiz?*

- *Aybi nima ekan?*

- *Nima, jigaringdan urdimi yo?*

- *Xudo saqlasin... Aybi nima dedim!*

- *Bilmayman, **onajonim**, qayerdan bilay? Yaqindagina olib kelishdi!" [Камол, 2021:67] – Turk tilida "anam" so'zi talaffuz ohangiga qarab "hayratlanish, ma'qul ko'rish, xafalik" kabi ma'nolarni anglatadi, shuningdek, erkak-ayol, katta-kichik hammaga nisbatan undalma sifatida qo'llaniladi. Yuqoridagi misolda mazkur so'zning "onajonim" deb olininshi o'zini oqlamagan. Dialog mazmuniga ko'ra "Bilmayman, **onajonim**, qayerdan bilay?" gapi o'zbek tiliga xos emas.*

*"Voy la'nati-yey, bu harif mahbusmi yoki taftishchi, **falon-pismadonmi?** Mahbusga o'xshagan joyi yo'q. Nima bo'lsa bo'lsin, **bir qarasang ob-havo yaxshi**, lekin baribir hushyor bo'lishlari, izzat-hurmat ko'rsatishda qusurga yo'l qo'ymasliklari kerak" [Камол, 2021:82] – Yuqorida ajratib ko'rsatilgan iboralar matn mazmuniga sintaktik-uslubiy jihatdan qovushmagan. Fikrimizcha, matn "Voy la'nati, bu nusxa mahbusmikin yoki taftishchi? Ko'rinishidan mahbusga o'xshamaydi. Ularga nima, kim bo'lsa-bo'lavermaydimi? Lekin baribir hushyor bo'lganlari, izzat-hurmatini joyiga qo'yganlari ma'qul" tarzida o'girilsa, maqsadga muvofiq bo'lar edi.*

Keyingi yillarda tillararo va madaniyatlararo munosabatlar kuchayganligi sababli tilshunoslar va sotsial psixologlarning e'tibori turli xalqlarning muomala madaniyatini, unda ishlatiladigan ishoralar, milliy holatlarni, urf-odat va adab normalarini o'rganishga qaratilmoqda. Chunki milliy, madaniy o'ziga xoslik o'sha xalqning xulqida, madaniyatida, so'zlashuv jarayonida o'z aksini topadi [Саидхонов, 2008: 22]. So'zlovchi nutqiga xos kommunikativ niyatning aniq va to'g'ri idrok etilishi uchun milliylik xususiyatini o'zida aks ettiruvchi milliy-madaniy birliklar haqida bilimga ega bo'lish muhim sanaladi.

"Madaniyatlararo muloqotda o'zbeklar mehmondo'stligi, ruslar tavakkalchiligi, qozoqlar qaysarligi, turklar **hissiyotlilik**, xitoyliklar sertakallufigi, yaponlar xushmuomalaligi, estonlar sustkashligi, italyanlar qiziqqonligi, inglizlar sovuqqonligi, nemislar tartibga aniq rioya qilishi bilan butun xalq haqidagi stereotip

tasavvurlarni yuzaga chiqargan” [Usmanova, 2022:197].

Darhaqiqat, turklar ehtirosiga, muhabbatga to'la insonlar hisoblanadi: gap-so'zlari va xatti-harakatlari bilan suhbatdoshiga yaqinligini ko'rsatishga harakat qiladi. Masalan, turklar kundalik munosabatlarda sevgilisi yoki yaqini bo'lmagan kishilarga, hatto begonalarga ham “canim” deb murojaat qilishlari mumkin: “Yok canim!”, “Tabii canim”, “Hadi canim sen de!”, “Olur mu canim?!”, “Bak canim” va hokazo. Hatto turk erkaklari o'rtasida ham bunday nutqiy birliklardan foydalanish odatiy hol sanaladi. Sababi, turklar bunday ifodalar orqali intim ma'noni ifodalamaydilar. Bu turklarning bir-biriga, boshqalarga yaqin munosabatini ko'rsatuvchi o'ziga xos milliy xususiyat hisoblanadi. O'zbek tilida “jonim” so'zi sevimli yoki er-xotinlar o'rtasida (odatda boshqalar nazaridan xoli joyda) “sevgilim” ma'nosida, shuningdek, ayol-qizlar o'rtasida yoki kichik yoshdagi bolalarga nisbatan “yaqinlik, yaxshi ko'rish” ma'nosida qo'llaniladi. “Yok canim!” (Yo'g'-e!), “Tabii canim!” (Albatta!), “Hadi canim sen de!” (Ol-a!, Yorib qo'yding-ku!), “Olur mu canim?!” (Yo'g'-a!, Unaqamas-ey!), “Bak canim” (Menga qara, birodar) singari jummalarda “canim” so'zi lakunani yuzaga keltirgan.

Quyidagi asliyat matni tarkibida ham “canim” so'zi ishtirok etgan:

“Otele döndüğüm zaman Hacı Kalfa, beni kapıda karşıladı, hem sitemli, hem memnun bir tavırla:

-Sen sakladın da ben öğrenmedim mi sanki? Allah mübarek etsin, dedi.

-Neyi öğrendin?

-Emrinin geldiğini canım...” [Güntekin, 204]

Tarjima matnida ushbu birlik aynan keltirilgan:

“Musofirxonaga qaytganimda Hoji xalfa meni eshikdan kutib oldi. U ham ranjigan, ham suyungan alfozda:

- Sen yashirding-u, men bilmay qoldim, shunday-da? Xudo muborak qilsin, - dedi.

- Nimani bildingiz?

- Buyrug'ing kelganini, jonim...” [Гунтекин, 2017: 187].

Bu o'rinda “jonim” so'zi asliyatda nazarda tutilgan propozitiv mazmunga muvofiq emas. Asliyatda “canim” so'ziga “ta'kid” ma'nosi yuklangan. Tarjimada qo'llanilgan “jonim” so'zida esa “ta'kid” yo'q. Bu o'rinda ta'kid yuklamasidan (-da) foydalanish asliyat mazmunining to'g'ri berilishiga xizmat qilgan bo'lar edi:

- Nimani bildingiz?

*- Buyrug'ing kelganini-**da!***

O'xshatishlar har bir xalqning lingvomadaniy boyligi bo'lib, ular milliy dunyoqarash, dunyodagi predmet, hodisa va harakatlarni milliy tasavvurlarga ko'ra taqqoslash, qiyoslashdir [Usmanova, 2022:117]. O'xshatishlar tarkibidagi o'xshatish obrazi, ya'ni o'xshatish etaloni alohida ahamiyat kasb etishiga e'tibor qaratgan N.Mahmudov xalqlarning dunyoni tasavvur etishi va anglashidagi o'ziga xoslik, ya'ni milliy-madaniy va milliy-konnotativ ma'lumot bevosita ayni shu o'xshatish etalonida tajassum topishini ta'kidlaydi [Махмудов, 2013: 10]. Shu boisdan, lingvomadaniyatlarning aksariyatida ayni o'xshatish etalonlari turli belgilarning o'lchovi sifatida qo'llanilishi mumkin: o'zbek tilida *otday* "sog'lom", turk tilida *at gibi* "gavdali (ayol)"; o'zbek tilida *ayiqday* "baquvvat, zo'r, kuchli", "befahm, beso'naqay, qo'pol", turk tilida *ayi gibi* "yirik, gavdali", "qo'pol, befahm"; o'zbek tilida *musichaday* "beozor", turk tilida *kumru gibi* "o'z dunyosiga g'arq bo'lgan"; o'zbek tilida *ajdarhoday* "zo'r, benihoya kuchli, pahlavon", "qonxo'r, yovuz", "yebto'ymas, ochofat", turk tilida *ejder(ha) gibi* "yirik va qo'rqinchli"; o'zbek tilida *xachirday* "kuchli", turk tilida *katır gibi* "o'jar"; o'zbek tilida *chumoliday (qumursqaday)* "mehnatkash", "mayda", "behisob, juda ko'p", turk tilida *karınca gibi* "sabrli"; o'zbek tilida *quzg'unday* "razil, jirkanch", turk tilida *kuzgun gibi* "qop-qora"; o'zbek tilida *mixday* "juda yaxshi, joyida", turk tilida *çivi gibi* "sog'lom va chaqqon", "juda sovuq"; o'zbek tilida *qoqqan qoziqday* "harakatsiz", turk tilida *kazık gibi* "qo'pol, dag'al, qo'rs"; o'zbek tilida *soyaday* "ortidan qolmay", turk tilida *gölge gibi* "bildirmasdan, yashirincha"; o'zbek tilida *zaharday* "juda achchiq", "kishiga nayzadek botadigan, dilga ozor beradigan", "juda sovuq", turk tilida *zehir gibi* "juda achchiq", "juda sovuq", "usta, mahoratli", "ustun, yuqori", "juda yaxshi"; o'zbek tilida *devorday* "oq", "bezbet", turk tilida *duvar gibi* "kar, garang"; o'zbek tilida *to'nkaday* "qo'pol, qo'rs", "befahm", turk tilida *kütük gibi* "shishib ketgan", "mast" va hokazo.

Rashod Nuri Guntekinning "Choliqushi" romani asliyatiga tegishli *"Garibi şu ki, Sör Aleks, siyah elbisesinin içinde filiz gibi boyu, bembeyaz koleret'i ile alnına kaldırılmış bir saraylı yaşmağına benzeyen başlığı arasında sivilceli kansız yüzü, narçiçeği kırmızılığındaki dudaklarıyla şimdi karşımda belirse ve bana tekrar o suali sorsa, galiba aynı cevaptan başkasını bulamayacağım; yine balık gibi göl içinde doğduğumu söylemeye başlayacağım"* [Güntekin,11] matnida *filiz gibi* (novdadedek) o'xshatishi orqali Aleks opaning ozg'in, nozik va chiroyli bo'yi tavsiflangan. Tarjimada esa uning bo'yi kosovga o'xshatiladi: *"Qizig'i shuki, Aleks opa qora kiyimi*

ichida **kosov singari bo'yi**, ohorli oppoq yoqasi, saroy xonimining peshonaga tortilgan chorshafiga o'xshab bosh kiyimi tagidan ko'rinib turgan sepkilli qonsiz yuzi va anorgul singari qip-qizil lablari bilan hozir ro'paramda paydo bo'lib, yana o'sha savolni bersa, hozir ham o'shandan boshqa javob topolmasam kerak, yana baliqday ko'lda tug'ilganimni ayta boshlayman [Гунтекин, 2017:7]. Ma'lumki, kosov o't, olovni to'g'rilash, tortish uchun ishlatiladigan yog'och yoki temir tayoq bo'lib [Ўзбек тилининг изоҳли луғати, 2006:412], uzun, ingichka va olovga tutilaverganidan qorayib ketgan bo'ladi. Ya'ni "kosovdek" o'xshatishi ko'z o'ngimizda Aleksii opaning qotmadan kelgan, qoramag'iz va unchalik xushro'y bo'lmagan qiyofasini gavdalantiradi. Muqobillikni ta'minlash uchun bu o'rinda "novdadek" o'xshatishidan foydalanish lozim.

Tarjimashunoslik fanida texnologik yondashuvlarning roli tobora ortib bormoqda. Bugungi kunda Google Translate, Yandex Translate, DeepL kabi mashina tarjimasi (MT) tizimlari keng qo'llanilmoqda. Ular, ayniqsa, til o'rganuvchilar, tarjimonlar, matn mualliflari va turli mutaxassislar uchun sezilarli yengillik yaratmoqda. Shu bilan birga, tarjimaning sifatli bajarilishi faqat avtomatlashtirishga tayanmasdan, inson omiliga bog'liq bo'lib qolmoqda.

Onlayn tarjima tizimlarining quyidagi ijobiy tomonlari mavjud:

Tezkorlik va qulaylik. Mashina tarjimasi matnlarni qisqa vaqt ichida bir tildan ikkinchisiga o'girish imkonini beradi. Bu xususan kundalik ehtiyojlar, tezkor tarjimalar yoki boshlang'ich tushunchani hosil qilish uchun foydalidir.

Ko'p tillilikni qo'llab-quvvatlash. Ko'plab onlayn tarjima tizimlari 100 dan ortiq tillarni qo'llab-quvvatlaydi. Bu global muloqot va axborot almashinuviga xizmat qiladi.

Texnik va ilmiy matnlar tarjimasida yordam. Texnik, ilmiy yoki standartizatsiyalashgan matnlarda mashina tarjimasi juda samarali bo'lishi mumkin, ayniqsa terminlar aniq bo'lsa va kontekst oz o'zgaruvchan bo'lsa.

Tarjima jarayonini qo'llab-quvvatlash vositasi. Mashina tarjimasi tarjimonlar uchun dastlabki tarjima loyihasini yaratishga yordam beradi. Bu "post-editing" (keyingi tahrirlash) strategiyasiga asos bo'lishi mumkin.

Shuningdek, onlayn tarjima tizimlari quyidagi salbiy tomonlarga ega:

Semantik va pragmatik xatolar. Mashina tarjimasi

tilning semantik (ma'no) va pragmatik (kontekstga asoslangan) nozikliklarini doim ham tushunmaydi. Bu, ayniqsa, iboralar, so'z o'yinlari yoki madaniy konnotatsiyalarda yaqqol ko'zga tashlanadi.

Stilistik muammolar. Avtomatik tarjimalarda uslub (stil) va matn janri e'tiborga olinmasligi mumkin. Rasmiy, badiiy yoki ilmiy uslublar farqlanmasdan, silliq tarjima hosil qilinadi, bu esa matnning funksional qiymatini kamaytiradi.

Kontekst yetishmasligi. Mashina tarjimasi ko'pincha matnni izolyatsiya qilingan holatda tarjima qiladi. Natijada kontekstni tushunishdagi xatoliklar yoki tushunarsiz iboralar yuzaga keladi.

Maxfiylik va huquqiy muammolar. Onlayn tarjima ilovalari matnlarni serverga yuboradi. Bu esa maxfiy hujjatlar bilan ishlashda xavf tug'diradi.

Tillararo nomutanosibliklar. Ba'zi tillar o'rtasida tarjima sifati yuqori bo'lishi mumkin (masalan, ingliz–ispan), ammo boshqa tillar juftligida (masalan, o'zbek–fransuz) tarjimalar sifati past bo'lishi mumkin.

Endi e'tiboringizni yuqorida tahlil uchun olingan ayrim matnlarning "Google Translate" orqali amalga oshirilgan tarjimasiga qarating:

1-misol: *"- Qizim, keksalarni hurmat qilish, ularga yordam berish diniy va insoniy burchdir. Kel, bu ayolning rizqini topishiga to'sqinlik qilma. Ollohni ham, Payg'ambarni ham rozi qilasan. Ulug' Alloh olamlarning rizqidir. Senga g'ayb xazinasidan yana bir eshik ochadi, albatta", dedi.*

Choyshabim ostida qaltirab, qattiq terlab turardim. Qisqichlarini tinmay jimirlab yurgan qahvaxona shogirdi uzoqdan qichqirdi:

- To'g'ri, to'g'ri. Olloh qayerda bo'lsa ham birinchi bo'lib nonni chiqarar edingiz!

- Olomonning bir qismi baland ovozda kula boshladi. Shu payt sahnaga qizil kamarli xodim chiqdi. U qahvaxona egasining yoqasidan ushlab, zinadan pastga uloqtirib yubordi va baqirdi:

- Ey axloqsiz, men hozir og'zingni yulib olaman".

Ushbu misolda yuqorida tilga olingan onlayn tarjima tizimlarining barcha salbiy tomonlari aks etgan, deyish mumkin. Zero, eng e'tiborsiz o'quvchi ham matndagi bir qator "nosozlik"larni bemalolpayqaydi. Xususan, tarjimatmatnidagi "Ulug'Alloholamlarning rizqidir", "Qisqichlarini tinmay jimirlab yurgan qahvaxona shogirdi uzoqdan qichqirdi", "Olloh qayerda bo'lsa ham birinchi bo'lib nonni chiqarar edingiz!" jumalari mashina tarjimonning asliyat matnidagi

semantik-pragmatik mazmunni “ilg’ab” olmaganini ko’rsatadi. Shuningdek, “*ulug’ Alloh*”, “*qattiq terlab turardim*”, “*qattiq ovozda kula boshladi*” singari birikmalarda uslubiy g’alizliklar kuzatiladi. “*Qizil kamar*” (aslida “qizil belbog’”) ifodasi esa madaniy-kontekstual idrokka ega bo’lmagan sun’iy intellekt tomonidan xato o’girilgan.

2-misol: “*Mehmonxonaga qaytganimda, Hoji Kalfa meni ham malomat, ham mamnunlik bilan eshik oldida kutib oldi:*

- *Yashirdingizmi, men bilmadimmi? Alloh rozi bo’lsin, dedi u.*

- *Nimani bilib oldingiz?*

- *Buyurtmangiz keldi, azizim...”*

Yuqoridagi misolda atoqli otlarning qo’llanilishi bilan bog’liq xatoga duch kelamiz: Hoji Kalfa (aslida Hoji xalfa). Shu bilan birga, mashina tarjimon ham turk tilidagi “canim” lakunasining mazmunini anglamagan holda, “azizim” deb o’girgan (aslida “-da” yuklamasi ifodalaydigan ma’nolardan biriga to’g’ri keladi: buyrug’ing chiqqanini-da). Qolaversa, mashina tarjimon “buyruq”ni “buyurtma” deb qabul qiladi. Albatta, bu ikki tushuncha o’rtasida katta farq mavjud.

Turk va o’zbek tillari o’rtasida tarjima jarayoni ba’zi qiyinchiliklarga duch kelishi mumkin. Tarjima ishlari grammatik, leksik, madaniy, texnik va kontekstual farqlarni hisobga olishni talab qiladi. Sifatli tarjima nafaqat tilni o’rganish, balki madaniyatlarni tushunish va ularning o’ziga xos jihatlarini to’g’ri aks ettirishga asoslanadi. Mashina tarjimasi tizimlari yordam berishi mumkin, ammo inson tarjimoni o’zining tajribasi va madaniyatlararo sezgirliги bilan eng yaxshi natijaga erishadi. Tarjima jarayonida sifatsiz ishlarga olib keluvchi omillarni tushunish va tahlil qilish, tarjima sifatini oshirishga yordam beradi.

Mashina tarjimasi va onlayn tarjima ilovalari zamonaviy tarjimashunoslikda inkor etib bo’lmaydigan o’rin egallagan. Ular tarjima jarayonini soddalashtiradi, ammo to’laqonli insoniy tafakkurni, madaniy sezgirlikni va kontekstual anglashni to’liq almashtira olmaydi. Shu bois ularga qo’shimcha vosita sifatida, asosiy manba emas, deb qarash zarur.

Adabiyotlar

Güntekin R. N. Çalıkuşu. İstanbul: İnkılap Kitabevi Baskı Tesisleri.

Гунтекин Р. Н. 2017. Чолиқуши (М. Исмоилий, тарж.). Тошкент: Янги аср авлоди.

Камол Ў. 2021. Фирибгар: роман (Б. Муҳаммад Шариф, тарж.). Тошкент: Янги аср авлоди.

Маҳмудов Н. 2013. Ўхшатишлар – образли миллий тафаккур маҳсули.

Ўзбек тили ўхшатишларининг изоҳли луғати учун ёзилган муқаддима. Тошкент: Маънавият.

- Мусаев Қ. 2005. Таржима назарияси асослари: дарслик. Тошкент: Фан.
- Ochilov E. 2012. Tarjima nazariyasi va amaliyoti: o'quv qo'llanma. Toshkent: Toshkent davlat sharqshunoslik instituti, b. 17.
- Саидхонов М. 2008. Алоқа-аралашув ва имо-ишоралар: илмий-оммабоп рисола. Тошкент: Фан.
- Сафаров Ш. 2019. Таржима компетенциясининг таркибий қисмлари. Ўзбекистонда хорижий тиллар: илмий-методик электрон журнал, 3(2019).
- Usmanova Sh. 2022. Lingvomadaniyatshunoslik: darslik. Toshkent: Bookmany Print.
- Ўзбек тилининг изоҳли луғати (2-жилд). 2006. Тошкент: “Ўзбекистон миллий энциклопедияси”.
- Худойберганова Д. 2013. Матннинг антропоцентрик тадқиқи: монография. Тошкент: Фан.
- <https://www.grnjournal.us/index.php/STEM/article/view/6306>
- https://scholar.google.com/citations?view_op=view_citation&hl=ru&user=aiGGU2YAAAAJ&citation_for_view=aiGGU2YAAAAJ:UeHWp8X0CEIC

Factors that cause poor quality translation work

Sherzod ATAMURADOV¹

Annotation. This article analyzes the linguistic, stylistic, and cultural factors that lead to low-quality translation. In particular, it focuses on errors in translations from Turkish to Uzbek, their causes, intercultural differences, stylistic inconsistencies, and the potentials and limitations of machine translation systems. The author provides real examples of mistranslations and explores the necessary conditions and competencies for achieving high-quality translation.

Key words: *high-quality translation, machine translation, stylistic errors, cultural differences, linguistic barriers, context, translator competence.*

¹ *Atamuradov Sherzod Rakhmatullayevich* – Doctor of Philosophy (PhD) in Philological Sciences, Turkish Language Teacher.

E-mail: abukomron@mail.ru

ORCID ID: 0000 0003 2825 323X

For reference: Atamuradov Sh. R. Factors that cause poor quality translation work. *Uzbekistan: language and culture. Linguistics.* 2025-3: 31-43.

References

- Explanatory Dictionary of the Uzbek Language. 2006. (Vol. 2 of 5). Tashkent: National Encyclopedia of Uzbekistan State Scientific Publishing House.
- Guntekin R. N. (n.d.). Chalıkuşu. Istanbul: İnkılap Kitabevi Baskı Tesisleri.
- Guntekin R. N. 2017. Chalıkuşu (M. Ismaili, Trans.). Tashkent: Yangi Asr Avlodi.
- Kamol O. 2021. Firibgar: A novel (B. Muhammad Sharif, Trans.). Tashkent: Yangi Asr Avlodi.
- Khudoiberganova D. 2013. Anthropocentric study of the text: A monograph. Tashkent: Fan.
- Mahmudov N. 2013. Analogies are a product of figurative national thinking: Introduction to the Explanatory Dictionary of Uzbek Language Analogies. Tashkent: Manaviyat.
- Musaev K. 2005. Fundamentals of translation theory: Textbook. Tashkent: Fan.
- Ochilov E. 2012. Translation theory and practice: Textbook. Tashkent: Tashkent State Oriental Studies Institute.
- Saidkhanov M. 2008. Communication and gestures: Scientific and popular treatise. Tashkent: Fan.
- Safarov Sh. 2019. Components of translation competence. Foreign Languages in Uzbekistan: Scientific and Methodological Electronic Journal, (3), 14.
- Usmanova Sh. 2022. Linguoculturology: Textbook. Tashkent: Bookmany Print.
- <https://www.grnjournal.us/index.php/STEM/article/view/6306>
- https://scholar.google.com/citations?view_op=view_citation&hl=ru&user=aiGGU2YAAAAJ&citation_for_view=aiGGU2YAAAAJ:UeHWp8X0CEIC

MAQOLA TAQDIM QILISH TALABLARI

O'zbekiston: til va madaniyat (O'zTM) – zamonaviy O'zbekiston (sobiq Turkiston) bilan bog'liq bevosita Markaziy Osiyo mintaqasini birlashtiradigan til, tarix, san'at, etnografiya, madaniyat va ijtimoiy fanlar sohalarini qamrab olgan ilmiy jurnaldir. O'zTM munozarali, zamonaviy, innovatsion, konseptual jihatdan qiziqarli, original mavzudagi ilmiy tadqiqotlarni nashr qiladi. Jurnal lingvistika, adabiyotshunoslik, tarjimashunoslik, din, falsafa, ilohiyot, fan, ta'lim, metodika, sotsiologiya, psixologiya, tarix, madaniyat, san'at, etnologiya, etnografiya, antropologiyaga oid ilmiy yo'nalishdagi maqolalar va taqrizlar hamda konferensiya hisobotlarini qabul qiladi.

I. Maqola taqdim etish uchun umumiy talablar

Qo'lyozmalar o'zbek, ingliz, rus, fors, shuningdek, boshqa turkiy tillarda ham qabul qilinadi. Agar muallif o'z maqolasini jurnalning muayyan sonida nashr ettirmoqchi bo'lsa, unda qo'lyozma jurnal nashridan kamida besh oy oldin taqdim etilishi lozim.

Qo'lyozmalar MS Word (.doc) formatida (uzlangcult@gmail.com) elektron pochtasiga yuboriladi. Iqtiboslar va izohlar uchun MS Word menejerini qo'llash mumkin.

Barcha qo'lyozmalar tahririyatga muallif (mualliflar) haqidagi qisqacha ma'lumot bilan taqdim etiladi.

Asosiy matn *Times New Roman* shrifti, 14 hajm, satr oralig'i 1 interval, hoshiyalar chapdan 3 sm, o'ngdan 1,5 sm, yuqori va pastdan 2 sm bo'lishi kerak.

Maqolalar *The Chicago Manual of Style, 16th Edition* formatida shakllantiriladi. Maqola matni 3 000–5 000 so'zdan iborat bo'lishi kerak.

O'zbek va ingliz tillarida 100–150 so'zdan iborat abstrakt (Abstrakt) va 5–10 so'zdan kam bo'lmagan kalit so'zlar (o'zbek va ingliz tillarida). Abstraktda maqolaning qisqacha mazmuni va dolzarbligi, tadqiqot natijalari aks etishi lozim.

Adabiyotlar ro'yxati 5 sahifadan oshmasligi kerak.

Kitobga taqriz (ingliz yoki boshqa tillarda bo'lishi mumkin) 1500 so'zdan oshmasligi talab etiladi.

Taqriz formati: 1) sarlavha: kitob nomi, muallif (mualliflar), nashr qilingan shahar: nashriyot nomi, nashr yili, sahifasi soni. Narxi, ISBN raqami, (qattiq/yumshoq muqova); 2) taqriz so'ngida: taqrizchining F.I.O., ish joyi, pochta manzili.

II. Maqola bo'limlarini rasmiylashtirish

Maqola nomi – normal harflarda, to'q bo'yoqda, 16 hajm.

Maqola nomi o'zbek va ingliz tillarida (agar maqola boshqa tilda yozilgan bo'lsa, maqola yozilgan til va ingliz tilida) beriladi.

Maqola kirish, asosiy qism bo'limlari va xulosadan tashkil topadi.

Maqola bo'limlari sarlavhasi – to'q bo'yoqda, 14 hajm.

III. Maqolada tarjimalardan foydalanish

Boshqa tillardagi matn yoki boshqa manbalar tarjimoni aniq ko'rsatilishi kerak. Agar matn maqola muallifi tomonidan tarjima qilingan bo'lsa, u holda "tarjima muallifniki" shaklida beriladi.

Rasmiy nashrdan olingan tarjima-matn tahrir qilinmaydi.

Zarur holatda tarjima matnga sana, turli diakritik belgilar va boshqa elementlar kiritilishi mumkin.

Tarjima qilingan matn olingan manba nomi asl holicha beriladi. Zarur deb topilsa, uning nomi qavs ichida berilishi mumkin.

Geografik nomlar tarjima qilinmaydi va asl shaklida beriladi.

Tashkilotlar nomi tarjima qilinmaydi va asl shaklida beriladi.

Davr nomi rasmiy qabul qilingan shaklda beriladi.

IV. Ko'chirma va tarjima parchaning berilishi

Manbadan olingan ko'chirma parcha asosiy matndan 1 qator tashlab ajratiladi, satr oralig'i 1 interval, markazda, 12 hajmda yoziladi.

Ko'chirmaning tarjimasi qavs ichida () satr boshidan yozilishi kerak. Bunday ko'chirma *Times New Roman* shrift, 12 hajm, normal yozuvda beriladi.

V. Havola va izohlar berish

Manbaga havola matn ichida to'rtburchak qavsda [] beriladi. Havola qilingan manbalar bir nechta bo'lsa, ular nuqtali vergul (;) bilan ajratiladi.

Izohlar tegishli sahifa pastida, tartib raqami bilan joylashtiriladi.

VI. Qo'lyozma (toshbosma) manbalar va nashr etilgan asarlar bibliografiyasi

Bibliografiyada muallif yoki asar nomi satr boshidan, boshqa barcha qatorlari xatboshidan yoziladi. Adabiyotlar *bibliografiyada* o'zbek lotin alifbosi tartibida ko'rsatiladi.

V.1. Qo'lyozma va toshbosma manbalar bibliografiyasi

Qo'lyozma yoki toshbosma manbalarni bibliografiyada o'zi yozilgan grafikada berish maqsadga muvofiq. Lotin alifbosidagi transliteratsiyasini berish ham mumkin. Ba'zan qo'lyozma asarning nomi muallif ismidan oldin yozilishi ham mumkin.

Muallif nomi. Ko'chirilgan asr (agar mavjud bo'lsa). Asar nomi. Qo'lyozma (toshbosma): saqlanayotgan joy, inventar raqam.

Xondamir. XV asr. Makorim ul-axloq. Qo'lyozma: O'zFASHI, № 742.

Matnda qo'lyozma (toshbosma)ga havola berish:

[Xondamir, Makorim, 17^a]

VII.2. Kitoblar uchun

Bibliografiyada:

Familiya, ism. Nashr yili. *Kitob nomi*. Shahar: Nashriyot nomi.

Qudratullayev, Hasan. 2018. *Boburning adabiy-estetik olami*. Toshkent: Ma'naviyat.

Matnda kitobga havola:

[Familiya kitob nashr yili, sahifa raqami]

[Qudratullayev 2018, 99]

Agar bir muallifning bir yilda nashr qilingan kitoblaridan foydalanilgan bo'lsa, bibliografiyada kitobning nashr yili o'zbek lotin alifbosi harflari bilan ajratilib ko'rsatiladi.

Sirojiddinov, Shuhrat. 2011 (a). *Alisher Navoiy: manbalarining qiyosiy-tipologik, tekstologik tahlili*. Toshkent: Akademnashr.

Sirojiddinov, Shuhrat. 2011 (b). *O'zbek adabiyotining falsafiy sarchashmalari*. Toshkent: Akademnashr.

Matnda kitobga havola:

[Sirojiddinov 2011 (a), 99]

[Sirojiddinov 2011 (b), 67]

Ikki muallif tomonidan yozilgan kitobni bibliografiyada berish tartibi:

Familiya, Ism va Ism Familiya. Nashr yili. *Kitobning nomi*. Shahar: Nashriyot nomi.

Abdurahmonov, G'anijon, Alibek Rustamov. 1984. *Navoiy tilining grammatik xususiyatlari*. Toshkent: Fan.

Matnda kitobga havola:

[Familiya va Familiya nashr yili, sahifa raqami]

[Abdurahmonov, Rustamov 1984, 52]

Agar kitobning uch va undan ortiq muallifi bo'lsa, bibliografiyada barcha mualliflarning ismi to'liq yoziladi. Bunday kitobga havola qilinganda, birinchi muallifning ismi yozilib, davomida *va boshqalar* deb ko'rsatiladi:

[Familiya va boshqalar nashr yili, sahifa raqami]

[Vohidov va boshqalar 2010, 847]

Kitob yoki to'plam maqolasini bibliografiyada berish tartibi:

Familiya, ism. Nashr yili. "Maqola nomi." *Kitob yoki to'plam nomi*, Ism Familiya, Ism Familiya muharrirligida, maqola sahifasi raqamlari. Shahar: Nashriyot.

Abdug'afurov, Abdurashid. 2016. "Badoye' ul-bidoya"ning tuzilish sanasi". *XX asr o'zbek mumtoz adabiyotshunosligi*, Olim To'laboyev muharrirligida, 174–184. Toshkent: "O'zbekiston milliy ensiklopediyasi" Davlat ilmiy nashriyoti.

Matnda kitob yoki to'plam maqolasiga havola:

[Familiya nashr yili, sahifa raqami]

[Abdug'afurov 2016, 176]

Elektron shaklda nashr qilingan kitoblar uchun:

Elektron kitobning bir nechta formati bo'lsa, bibliografiyada foydalanilgan format ko'rsatiladi. Elektron kitobning internet manzili (URL) hamda shu manba olingan sana ko'rsatilishi lozim.

Elektron kitobni bibliografiyada berish:

Familiya, Ism. Nashr yili. *Kitob nomi*. Shahar: Nashriyot nomi. URL. Foydalanilgan sana.

Mamatov, Ulug'bek. 2018. *O'zbekiston madaniyatida tarixiy janrdagi tasviriy san'at asarlari*. Toshkent: Mumtoz so'z. <https://kitobxon.com/uz/catalog/sanat/>. 12.03.2019.

Matnda elektron kitobga havola:

[Familiya nashr yili, sahifa raqami]

[Маматов 2018, 11]

Ikki mualliftomonidan yozilgan elektron kitobni bibliografiyada berish tartibi:

Familiya, Ism va Ism Familiya. Nashr yili. *Kitobning nomi*. Shahar: Nashriyot nomi. Internet adres (URL).

Sirojiddinov, Shuhrat va Sohiba Umarova. 2017. *O'zbek matnshunosligi qirralari*. Chikago: Chikago universiteti nashriyoti. <http://press-pubs.uchicago.edu/founders/>.

Matnda elektron kitobga havola:

[Familiya nashr yili, sahifa raqami]

[Sirojiddinov 2017, 19-hujjat]

VII.3. Jurnal maqolasi uchun

Chop etilgan jurnal maqolasini bibliografiyada berish tartibi:

Familiya, Ism. Nashr yili. "Maqola nomi". *Jurnal nomi* jurnal soni: maqola sahifalari.

Mahmudov, Nizomiddin. 2013. "Termin, badiiy so'z va metafora". *O'zbek tili va adabiyoti* 4: 3 – 8.

Matnda jurnal maqolasiga havola:

[Familiya nashr yili, sahifa raqami]

[Mahmudov, 2013, 5]

Elektron jurnal uchun:

Elektron jurnal uchun jurnalning DOI manzili ko'rsatiladi. Agar DOI manzili mavjud bo'lmasa, internet adresi ko'rsatilishi kerak (URL). DOI – bu o'zgarimas ID bo'lib, internet tarmoqlarining elektron adreslari tizimiga ulangan, ya'ni manbani boshqaruvchi <http://dx.doi.org/> manzildir.

Elektron jurnal maqolasini bibliografiyada berish:

Familiya, Ism. Nashr yili. "Maqola nomi." *Jurnal nomi* jurnal soni: maqola sahifalari. DOI adres (yoki URL).

Aminov, Hasan. 2018. "O'zbekiston san'atida temuriylar siymosi". *O'zbekistonda xorijiy tillar* 2: 246 – 253. doi: 10.36078/1596780051.

Matnda maqolaga havola:

[Familiya nashr yili, sahifa raqami]

[Aminov 2018, 248]

7.4. Gazeta yoki ilmiy-ommabop jurnal uchun

Gazeta yoki ilmiy-ommabop jurnal maqolasiga havola matn shaklida beriladi (masalan, Muhammadjon Imomnazarovning 27.02.2005dagi "O'zbekiston adabiyoti va san'ati" gazetasida chop etilgan maqolasida

aytilganidek...); odatda, bunday manbalar umumiy adabiyotlar ro'yxatida keltirilmaydi. Agar keltirilsa, kitoblarga qo'yiladigan talablarga asosan beriladi.

Agar onlayn maqolaga havola berilayotgan bo'lsa, uning internet manzili (URL), maqola olingan sana ko'rsatilishi kerak.

Gazeta yoki ilmiy-ommabop jurnal maqolasini bibliografiyada berish tartibi:

Familiya, Ism. Nashr yili. "Maqola nomi." *Gazeta-Jurnal nomi*, nashr sanasi. Imomnazarov, Muhammadjon. 2005. "Jomiy "Xamsa" yozganmi?." *O'zbekiston adabiyoti va san'ati*, January 25.

Matnda maqolaga havola:

[Familiya nashr yili, sahifa raqami]

[Imomnazarov 2005, 4]

Elektron gazeta yoki ilmiy-ommabop jurnal maqolasini bibliografiyada berish:

Familiya, Ism. Nashr yili. "Maqola nomi." *Jurnal nomi*, nashr sanasi. Internet adres.

Jabborov, Rustam. 2019. "Navoiyning Tabrizda yashagan xorazmlik kotibi". *UZA: O'zbekiston Milliy axborot agentligi*, 08.12. <https://uza.uz/uz>.

Matnda maqolaga havola:

[Familiya nashr yili, sahifa raqami]

[Jabborov 2010, 17]

Maqola so'ngida foydalanilgan adabiyotlar o'zbek lotin alifbosi tartibida beriladi. Adabiyotlar ro'yxati ikki qismdan iborat bo'lishi, birinchi qismda foydalanilgan adabiyot chop etilgan grafikada yuqorida ko'rsatilgan shaklda rasmiylashtirilishi, ikkinchi qismda esa barcha foydalanilgan adabiyotlar o'zbek lotin alifbosida berilishi talab qilinadi. Misol uchun:

Adabiyotlar

Баранов, Х.К. 1958. Арабско – русский словарь. Москва: Наука.

Adabiyotlar

Baranov, X.K. 1958. Arabsko – russkiy slovar. Moskva: Nauka.

Maqolani rasmiylashtirish talablarining ingliz tilidagi variantini "*The Chicago Manual of Style, 16th Edition*" qo'llanmasi yoki <https://www.chicagomanualofstyle>. havolasidan ko'rib olishingiz mumkin.

GUIDELINES FOR CONTRIBUTORS

Uzbekistan: Language and Culture is an academic journal, publishing research in linguistics, history, literature, translation studies, arts, ethnography, philosophy, anthropology and social studies. We aim to publish cutting edge, innovative, conceptually interesting, original case studies and new research, which shape and lead debates in multifaceted studies. We do not publish economic analyses or policy papers. Any opinions and views expressed in publications are the opinions and views of

the authors, and the publishers are not responsible for the views/ reviews of the contributors.

The journal is published four times a year. The language of articles can be English, Russian and Uzbek. Other Turkic languages are also welcomed. In addition to research articles, the journal welcomes book reviews, literature overviews, conference reports and research project announcements.

1. General

- Submission Guideline

1. Manuscripts may be submitted at any time during the year. However, if the author wishes to have his/her manuscript published in a certain issue of the journal, the submission should be made at least five months in advance of the proposed publication date.

2) Manuscripts should be submitted by email (uzlangcult@gmail.com) as an attachment in MS Word document (.doc) format and use MS Word Source.

3) All manuscripts should be submitted with a cover page including an email address, a mailing address and a short introduction about the author(s) /contributor(s)'.
'

2. Manuscript format

1) The main texts should be written in Times New Roman font, 12 point, and single-spaced in 44 pagination with 1-inch margins.

2) Submissions must follow the author-date system of The Chicago Manual of Style, 16th Edition.

3) Quotations are given in brackets in the text.

4) A research article should normally be no more than 9,000 words in length, including the following contents:

- an abstract of 150-200 words (in English, Russian, and Uzbek) and seven to ten keywords;

- a list of references of no more than five (5) pages;

- tables and figures, if any.

5) A book review should generally be about 1,500 English words (or other languages) in length, and must include the heading and closing in the following format:

- Heading: Title of the Book. By Author's Name(s). City of Publication: Publisher Name, Year. pp. Price, ISBN:, (hardcover/paperback).

- Closing: Book reviewer's name, affiliation and postal address at the end.

6) Style Points Headings. Limit: Four levels.

Level 1. Title Style (e.g. the first letter of each word upper case, except prepositions), Bold, and 14 point.

Level 2. Title Style, Italics, 14 Point.

Level 3. Modified "down" style (first letter upper case, or first letter of first two words if the first word is an article), Bold, and 12 point.

Level 4. Modified down style, Bold, 11 point.

3. Style and Usage

1) Translation

- Translated excerpts from classical texts or non-English sources should be annotated with clarification of its original/published language and translator. Likewise, "Author's own" translations of quoted texts should be noted as such.

- The author is expected to provide an English translation of key terms in the work, rather than a translator without expertise in the subject.

- Excerpts or quoted texts from published translation will not be edited. However, UzLC editors may query or modify translations of key terms or texts provided by the author.

- Where necessary, short supplementary information such as dates, an item in its original characters, or the Romanized form of a non-English item, may be included.

- Names of foreign publishers, and titles of sources published in a foreign language should primarily appear in Romanized form without translation. However, if necessary, a translation may be added in brackets ([]).

2) Names and Terms

- Place Names (foreign):

Designation for division of areas should be either translated or hyphenated after the given area name.

Designation for geographical/structure names are not hyphenated, and appear without the equivalent English term.

Institutional names are considered proper nouns. Their names should appear following the preference of the individual institutions.

3) The descriptive designation of a period is usually lowercase, except for proper names or traditionally capitalized terms.

4. Quotation

1) Block Quotations:

- A block quotation should start with double line spacing and an indentation from the left margin. From the second paragraph of the block quotation, additional paragraph indentation is needed.

Texts in block quotation should be written in Times New Roman 10 pts., and not be entirely italicized.

5. Others

1) There is one space after sentence punctuation and not two.

2) The end parenthesis, closing quotation mark, and footnote numbers come after the sentence punctuation.

3) For parentheses within parentheses, use brackets ([]).

6. Basic Citation Format

The following examples illustrate citations using the **author-date** system. Each example of a reference list entry is accompanied by an example of a corresponding parenthetical citation in the text. For more details and many more examples, see chapter 15 of *The Chicago Manual of Style*.

BOOK

Reference List (hanging indent):

Pollan, Michael. 2006. *The Omnivore's Dilemma: A Natural History of How Eating Has Evolved*. New York: Penguin.

In Text Cite:

[Pollan 2006, 99–100]

Reference List (hanging indent):

Ward, Geoffrey C., and Ken Burns. 2007. *The War: An Intimate History, 1941–1945*. New York: Knopf.

In Text Cite:

[Ward and Burns 2007, 52]

For four or more authors, list all of the authors in the reference list; in the text, list only the first author, followed by et al. (“and others”):

[Barnes et al. 2010, 847]

Reference List (hanging indent) book chapter:

Kelly, John D. 2010. “Seeing Red: Mao Fetishism, Pax Americana, and the Moral Economy of War.” In *Anthropology and Global Counterinsurgency*, edited by John D. Kelly, Beatrice Jauregui, Sean T. Mitchell, and Jeremy Walton, 67–83. Chicago: University of Chicago Press.

In Text Cite:

[Kelly 2010, 77]

Chapter of an edited volume originally published elsewhere (as in primary sources):

Reference List (hanging indent) book originally published elsewhere:

Cicero, Quintus Tullius. 1986. “Handbook on Canvassing for the Consulship.” In *Rome: Late Republic and Principate*, edited by Walter Emil Kaegi Jr. and Peter White. Vol. 2 of University of Chicago Readings in Western Civilization, edited by John Boyer and Julius Kirshner, 33–46. Chicago: University of Chicago Press. Originally published in Evelyn S. Shuckburgh, trans., *The Letters of Cicero*, vol. 1 (London: George Bell & Sons, 1908).

In Text Cite:

[Cicero 1986, 35]

BOOK PUBLISHED ELECTRONICALLY

If a book is available in more than one format, cite the version you consulted. For books consulted online, list a URL; include an access date only if one is required by your discipline. If no fixed page numbers are available, you can include a section title or a chapter or other number.

Reference List (hanging indent):

Austen, Jane. 2007. *Pride and Prejudice: A Novel in Five Books*. New York: Penguin Classics. Kindle edition.

In Text Cite:

[Austen 2007, 101]

Reference List (hanging indent):

Kurland, Philip B., and Ralph Lerner, eds. 1987. *The Founders' Constitution*. Chicago: University of Chicago Press. <http://press-pubs.uchicago>.

edu/founders

In Text Cite:

[Kurland and Lerner, chap. 10, doc. 19]

JOURNAL ARTICLE

Article in a print journal

In the text, list the specific page numbers consulted, if any. In the reference list entry, list the page range for the whole article.

Reference List (hanging indent):

Weinstein, Joshua I. 2009. "The Market in Plato's Republic." *Classical Philology* 104:439-58.

In text cite:

[Weinstein 2009, 440]

Article in an online journal

Include a DOI if the journal lists one. A DOI is a permanent ID that, when appended to <http://dx.doi.org/> in the address bar of an Internet browser, will lead to the source. If no DOI is available, list a URL. Include an access date only if one is required by your discipline.

Reference List (hanging indent):

Kossinets, Gueorgi, and Duncan J. Watts. 2009. "Origins of Homophily in an Evolving Social Network." *American Journal of Sociology* 115:405-50. doi:10.1086/599247.

In text cite:

[Kossinets and Watts 2009, 411]

Article in a newspaper or popular magazine

Newspaper and magazine articles may be cited in running text ("As Sheryl Stolberg and Robert Pear noted in a New York Times article on February 27, 2010..."); they are commonly omitted from a reference list. The following examples show more formal versions of the citations. If you consulted the article online, include a URL; include an access date only if your discipline requires one. If no author is identified, begin the citation with the article title.

Reference List (hanging indent):

Mendelsohn, Daniel. 2010. "But Enough about Me." *New Yorker*, January 25.

In text cite:

[Mendelsohn 2010, 68]

Reference List (hanging indent):

Stolberg, Sheryl Gay, and Robert Pear. 2010. "Wary Centrists Posing Challenge in Health Care Vote." *New York Times*, February 27. <http://www.nytimes.com/2010/02/28/us/politics/28health.html>.

In text cite:

[Stolberg and Pear 2010, 12]

WEBSITE

A citation to website content can often be limited to a mention in the text (“As of July 19, 2008, the McDonald’s Corporation listed on its website . . .”). If a more formal citation is desired, it may be cited as in the examples below. Because such content is subject to change, include an access date or, if available, a date that the site was last modified. In the absence of a date of publication, use the access date or last-modified date as the basis of the citation.

Bibliography (hanging indent):

Google. 2009. “Google Privacy Policy.” Last modified March 11. <http://www.google.com/intl/en/privacypolicy.html>.

In text cite:

[Google 2009]

Reference List (hanging indent):

McDonald’s Corporation. 2008. “McDonald’s Happy Meal Toy Safety Facts.” <http://www.mcdonalds.com/corp/about/factsheets.html>.

In text cite:

[McDonald’s 2008]

Jurnal 2017-yil 26-oktyabrda O'zbekiston Respublikasi Matbuot
va axborot agentligi tomonidan № 0936 raqam bilan ro'yxatdan o'tgan.
Tahririyatga kelgan maqolalar mualliflarga qaytarilmaydi.

Jurnal O'zbekiston Respublikasi Oliy Attestatsiya Komissiyasi tomonidan
filologiya fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD) va fan doktori (DSc)
dissertatsiyalari asosiy ilmiy natijalari chop etilishi lozim bo'lgan ro'yxatga
kiritilgan (30.10.2021. № 308/6).

Manzil: Toshkent shahri, Yakkasaroy tumani, Yusuf Xos
Hojib ko'chasi 103-uy.
Telefonlar: +99871 281-45-11, +99871 281-41-93.
Website: www.linguistics.tsuull.uz
E-mail: uzlangcult@gmail.com